

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

שם השיעור: רב מובנות מכוונת בפירושי רש"י לתנ"ך

שם המרצה: פרופ' יהונתן יעקבס yony29@gmail.com

1. הנחות היסוד של הפרשנות הקלאסית למקרא: התורה איננה אנושית, מקורה בשמיים, והיא נבואית-אלוהית במהותה; התורה נמסרה בלשון הנעלה מלשון בני אדם; התורה מתאימה לא רק לדור שקיבל אותה, אלא לכל הדורות וכן לכל רמה של מקבל.

2. אמר אביי דאמר קרא 'אחת דְּבָר אלהים שתיים זו שמעתי כי עז לאלהים' (תה' סב, יב) - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות, דבי ר' ישמעאל תנא 'וכפטיש יפצץ סלע' (יר' כג, כט) - מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (בבלי, סנהדרין לד ע"א).

3. א"ר יוחנן מאי דכתיב 'ה' יתן אִמְר המבשרות צבא רב' (תה' סח, יב) - כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות. תנא דבי ר' ישמעאל, 'וכפטיש יפצץ סלע' (יר' כג, כט) - מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות (בבלי, שבת פח ע"ב)

4. 'בעלי אסופות' (קה' יב, יא) אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ואסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר כולם 'נתנו מרועה אחד', אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה' (שמ' כ, א) (בבלי, חגיגה ג ע"ב).

5. כל מחבר ספר, נביא היה או חכם, טעם אחד לדבריו. רק רחבי לב יוסיפו, ויוציאו דבר מתוך דבר ופעם דרך דרש או אסמכתא. על זה אמרו הקדמונים ז"ל 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' (ראב"ע, יסוד דקדוק, עמ' 86); ועתה בני שים לבך כי קדמונינו ז"ל [...] פירשו פרשיות גם פסוקים לבדם, גם מלות גם אותיות על דרך דרש [...] ואין ספק שהם ידעו הדרך הישרה כאשר היא, על כן אמרו כלל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והדרש הוא תוספת טעם (ראב"ע, שפה ברורה, עמ' 4*).

6. רבים מן המקנאים באנשי החכמה בזמננו זה [...] אומרים זה חולק על מה שאמרו רבותינו [...] סכלותם במה שאמרו רבותינו ז"ל 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' ואמרם עוד 'פשטיה דקרא לחוד והלכה לחוד'. כי אין נמנע שיסבול הלשון האחד שני עניינים נכונים ויותר מזה. כאשר אמרו רבותינו ז"ל 'מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא לכמה מקראות'; דבי רבי ישמעאל תנא 'הלא כל דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (ריב"ג, ספר הרקמה, עמ' יט).

7. לא אמרו אין מקרא אלא כפשוטו, אבל יש לנו מדרשו עם פשוטו ואינו יוצא מידי כל אחד מהם, אבל יסבול הכתוב את הכל ויהיו שניהם אמת (רמב"ן, השגות לספר המצוות).

8. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי (רש"י בר' לג, כ)

לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרשה תדרש, שנאמר "הלא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (יר' כג, כט) מתחלק לכמה ניצוצות (רש"י שמ' ו, ט).

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

"אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי" (תה' סב, יב) - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו (רש"י הקדמה לשה"ש).

דבר יוצרנו כפטיש יפוצץ סלע יוצא לכמה טעמים, ולעולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו (תשובות רש"י, עמ' 295).

9. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון, שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה, כמו 'אלה תולדות השמים והארץ בהבראם' (בר' ב, ד) ודרשו חכמים 'באברהם' מאריכות הלשון, שלא היה צריך לכתוב 'בהבראם' (רשב"ם, בראשית א, א).

10. רש"י בראשית א, כו: "וירדו בדגת הים - יש בלשון הזה לשון 'רידוי' ולשון 'ירידה'. זכה - רודה בבהמות ובחיות, לא זכה - נעשה ירוד לפניהם, והחיה מושלת בו".

11. רש"י שמות לב, ד: "ויצר אותו בחרט - יש לתרגמו בשני פנים: האחד, 'ויצר' לשון קשירה, 'בחרט' לשון סודר[...] והשני, 'ויצר' לשון צורה, 'בחרט' כלי אומנות הצורפים, שחורצין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסים".

12. רש"י ישעיהו ח, כג: "הכביד - טיאת את הכל כמכבד את הבית. ויש לפרשו אף לשון כובד, לפי ענין המקרא שפתח ראשונה בלשון: הקל ארצה זבלון, אמר: והאחרון הכביד. וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים".

13. רש"י יש' יט, יח: "ההרס - תרגמו יונתן לשני פנים: לשון 'האומר לחרס ולא יזרח' (איוב ט, ז), ולשון הריסה וחורבן".

14. רש"י דניאל ה, כח: "פרס פריסת מלכותך וגו' - כלומר: 'ופרסין' (לעיל כה) משמע שני 'פרסין', האחד: פריסת מלכותך - נשתברה מלכותך, והשני, שנתנה למדי ופרס".

15. רש"י ישעיהו ו, ב-ד: "[...] בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל, רעשו שמים לשורפו לומר: דינו בשריפה[...], וזהו שקראם שרפים - שבאו לשורפו".

16. רש"י יהושע ב, ד: "חרש - 'בְּרָז' תרגם יונתן. אמר להם: עשו עצמיכם כחרשים כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם".

17. רש"י יחזקאל ח, טז: "משתחיתם - בשתי תיבות הוא משמש, לשון השחתה ולשון השתחוויה. כן הוא בירושלמי 'משחיתים ההיכל ומשתחויים לחמה', וכן תרגמו יונתן 'ואינון מתחבלין וסגדין'".

18. רש"י מיכה ב, ד: "ולשון נשדנו שכתב בו נו"ן בתחילה ולא כתב שדונו, מפני שבא לשמש שני לשונות: לשון נפעלנו ולשון פעלנו. אילו כתב נשדנו היה הלשון מוסב על הנשדדים ולא אל השודדים. ואם כתב שדונו היה מוסב אל השודדים ולא לנשדדים. עכשיו מוסב לשניהם נתננו ביד אשר שדונו".

19. רש"י ישעיהו ט, ב: "כשמחת בקציר - תירגם יונתן: כחדוות נצחי קרב, שהוא כעין קציר, הורגי אדם קוצצי צוארים. ושינה הכתוב בלשונו, לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר".

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

20. רש"י דברים לב, ז-יב: "ואני אומר דברי תוכחה הם, להעיד השמים והארץ שתהא השירה הזאת לעד על שסופן לבגוד, ולא זכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא היה עתיד לעשות להם. **לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן.** וכל העניין מוסב על 'זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור' (דב' לב, ז), כך עשה להם וכך עתיד לעשות, כל זה היה להם לזכור"